

Dijital Dönüşüm Sürecinde İnsan İlişkilerine Örgütler Bağlamında Kavramsal Bakış

Oktaç TAVAS*

Yunus AYYILDIZ**

Emin KUZKAYA***

Öz

Bu çalışmanın amacını, dijitalleşme sürecinde insan ilişkilerinin örgütler bağlamında incelenmesi oluşturmaktadır. Dijital dönüşüm süreci içerisinde bireylerin davranış şekilleri ve insan ilişkileri farklı bir bakış açısıyla ele alınmaktadır. İnsanlar, özellikle dijital alanda yaşanan hızlı değişim ve dönüşüm süreçlerinin önemli bir parçasıdır. Dijitalleşme; üretim, organizasyon, toplum ve kişilerarası ilişkilere hızla yayılmaktadır. İşletme süreçlerinde yaşanan büyük değişimler üretim ilişkilerine yansımaktadır. Organizasyon içindeki bireylerin ilişkileri de dijital süreçlerle birlikte yeni bir şekillenme göstermeye başlamaktadır. Tüm alanda yaşanan dijitalleşme süreçleri insan ilişkilerini her geçen gün hızla değiştirmektedir. Bu kapsamda dijitalleşme ve insan ilişkileri örgütler bağlamında kavramsal bir açıdan incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, iletişim, insan, teknoloji, toplum.

A Conceptual View of Human Relations in the Context of Organizations in the Digital Transformation Process

Abstract

The aim of this study is to examine human relations in the context of organizations in the digitalization process. In the digital transformation process, the behavior patterns of individuals and human relations are discussed from a different perspective. People are an important part of the rapid change and transformation processes, especially in the digital field. Digitalization; It spreads rapidly to production, organization, society and interpersonal relations. Major changes in business processes are reflected in production relations. The relationships of individuals within the organization are also beginning to take a new shape with digital processes. Digitalization processes in all areas are rapidly changing human relations day by day. In this context, digitalization and human relations are examined from a conceptual perspective in the context of organizations.

Keywords: Digitalization, communication, human, technology, society.

*ORCID Dr., Muğla Uluslararası Gençlik Merkezi Müdürü, tavas77@hotmail.com

**ORCID Uzman Klinik Psikolog, Doktora Öğrencisi, Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, psk.yunusayyildiz@gmail.com

***ORCID Bilim Uzmanı, Yenilikçilik ve Girişimcilik ABD Yüksek Lisans Öğrencisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, eminkuzkaya@gmail.com

Extended Abstract

Today, rapidly developing technology and the internet have a direct impact on the way people and societies live and communicate. In this way of living, which a number of unreal needs are created in addition to only needs of individuals; daily life, relationships have been completely digitalized and social media has carried identities of individuals such as socialization, friendship, entertainment, communication, needs and hobbies. On the other hand, in addition to the transformation of social relations on the axis of digitalization, all the mechanisms that make up daily life such as industry, technology, trade, education, entertainment, politics and communication, which cover all areas of life, have been moved to the digital environment. In this context, with the emergence of digitalization in humans, human relations have also begun to change and new habits have emerged in social communication and social relations. The main purpose of this study is to examine human relations in the context of organizations in the digitalization process. In the digital transformation process, the behavior patterns of individuals and human relations are discussed from a different perspective. It is the fact that individuals, who are part of the rapid change and transformation processes, are an important part of a change that can exist in digital areas within this new system in the digital age. Digitalization; It spreads rapidly to production, organization, society and interpersonal relations. Major changes in business processes are reflected in production relations. The relationships of individuals within the organization are also beginning to take a new shape with digital processes. Digitalization processes in all areas are rapidly changing human relations day by day. In this context, digitalization and human relations are examined from a conceptual perspective in the context of organizations. The study was carried out in a conceptual framework and is based on a literature review. According to the results of the study, it can be said that the impact of digitalization continues to increase in many areas and businesses, societies and individuals who cannot keep up with digital transformation are left out of the digital transformation process. This situation can create some negative situations in terms of employee and employer relations in enterprises. At this point, decision-making bodies, managers and individuals have great roles. Necessary measures should be taken to ensure adaptation to digital transformation processes and to improve human relations, especially in the organizational context.

1. Giriş

Günümüz enformasyon çağı, birçok teknolojik gelişmenin ötesinde karmaşık bir iletişim ağını oluşturarak insanların gündelik iletişim biçimlerinin ve sosyal yaşamlarının dönüşmesine sebep olmuştur. Özellikle internet araçlarının ve akıllı mobil cihazların ortaya çıkmasıyla birlikte insan iletişimde büyük çaplı değişimler gözlemlenmiştir. Yaşanan bu değişimler ekonomik dönüşümleri beraberinde getirmiş ve birçok meslek gruplarının geleceği tehdit altına girmiştir. Dolayısıyla teknolojik ilerlemeler, insanlar arasında iletişim biçimlerini değiştirdiği gibi sosyal kaygılar ve gelecek üzerine belirsizlik düşüncelerini de ortaya çıkarmıştır. Toplumsal anlamda ise, ilişkilerin tamamen bu duruma uyum sağlama sürecine girmesi insanların birbirleriyle etkileşim halinde olma arzuları bu durumu daha da hızlandırmıştır. Toplumsal ilişkiler, toplumu oluşturan ve kültürün oluşmasında en önemli etmendir. Bu olgu, insanların sürekli olarak sosyalleşme ihtiyaçlarından kaynaklanmakta ve belli bir gruba üye olma duygusuyla ortaya çıkmaktadır (Bilgiseven, 1995). İletişim aynı zamanda insan ilişkilerini düzenleyen bir araç olmasının yanı sıra insanlığın ilerlemesinde yardımcı olan düşünce ve hislerinin de bir anahtarıdır (Cüceloğlu, 1997).

Endüstri Devrimi ile birlikte içinde yaşadığımız dünya büyük değişimlere, dönüşümlere, teknolojik gelişmelere sahne olmuştur. İngiliz filozof Francis Bacon'un "bilgi güçtür" deyişiyle günümüzün bilgi çağının bilim yoluyla aydınlanacağını ifade etmiştir. Özellikle günümüz Bilgi Çağında, bilgiyi elde eden ve onu kullanan işletmeler için bilgi önemli bir kaynak haline dönüşmüştür.

Sosyal medya, iletişim kanalları üzerinde büyük değişimlere sebep olmuştur. Özellikle geleneksel medya alışkanlıklarının tamamen dönüşüme uğradığı bu düzen içerisinde; bilginin kolayca aktarılması ve paylaşılması anlık olarak gerçekleşmektedir. Bu da 20. yüzyılın sonlarında sıkça söz edilen "Bilgi Toplumuna Geçiş" kavramını doğrulamakta ve yeni medya araçlarının geleneksel medya araçlarına göre hem bilginin kısa sürede yayılmasının kolay olduğu bir sistem hem de maiyetlerin daha da azaltıldığı bir iletişim ortamı sunmuştur. Bugünün teknolojisi aynı zamanda internet ortamında bazı dönüşümlere de tanık olmaktadır. Web 1.0 teknolojisiyle başlayan bu süreçte web 3.0 teknolojisinin ortaya çıkışıyla insan ilişkileri ve ekonomik faaliyetler tamamen dijital ortama taşınmıştır. Dolayısıyla modern toplumların iletişim kültürleri geniş bir alan olan ve kullanıcıları birbirine bağlayan dijital kitle iletişim araçları gelişmiştir (Okur, 2015). İnsan ilişkilerinin yanı sıra toplumsal anlamda tüketimin arttığı ve ruhsal sorunların yaşandığı bir çağa girilmiştir. Bu dönüşüm içerisinde insanlar artık dijital sosyal ağlar aracılığıyla internet üzerinden tüm işlemlerini ve sosyalleşme ihtiyaçlarını gidermektedir.

Bu sosyal ağlar üzerinde kişisel profiller oluşturularak insanlar, sosyal medya profilleri üzerinden dijital içerikleri üretmektedir. Özellikle sosyalleşme açısından önemli bir unsur haline gelen dijital üretkenlik, tek bir mekân üzerinde paylaşılan sosyal içerikler sayesinde insanların birbirleriyle etkileşime geçmesini sağlamaktadır.

Günümüz bilgi toplumu ve evrensel rekabet ortamının ortaya çıkması ve gelişmesinde en önemli etken bilişim teknolojileri ve bunu destekleyen iletişim teknolojilerinin hem kişilerin günlük yaşantısında hem de işletmelerin yönetim ve organizasyonu üzerinde oluşturduğu varyasyonlar etkilidir (Erdal, 2012). Bu amaçla, bu çalışmada teknolojik ilerlemelerin insan yaşamına ve iletişim kanallarına olan etkisi psikolojik ve sosyolojik yönden ele alınmıştır. Ayrıca bu çalışmada; günümüz toplumlarındaki geleneksel iletişim yöntemlerinin yaşadığı dönüşümler ele alınarak sosyal medya ve diğer iletişim yöntemlerinin yarattığı yeni dönüşümler ele alınacaktır.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Dijitalleşmede McLuhan'ın Öngörülleri

21. yüzyıl dijitalleşmenin ve küreselleşmenin durmak bilmeyen hızının insan ve toplumlar üzerinde etkili olduğu bir döneme ev sahipliği yapmaktadır. Şüphesiz ki, 20.yüzyılın sonlarına doğru başlayan bu süreç; bilgi çağı ve bilgi toplumları üzerinde çeşitli distopik senaryolar üretmekteydi. Bu anlamda medya ve sosyal teorisyen olan Marshall McLuhan'ın düşünceleri önemli olmakla birlikte McLuhan'ın özellikle 20.yüzyılda geleceğin kitle iletişim araçları ve dijitalleşme hakkındaki düşünceleri, bugünün dünyasını anlatmaktadır. McLuhan başlarda teknolojinin geleceğinden iyimser bir bakış açısıyla düşüncelerini kaleme alırken teknolojinin sağlamış olacağı yeniliklerin daha yaşanır dünya yaratacağına inanmıştı. Bu iyimser düşünceleri yalnızca birkaç yıl sürmüş ve televizyonun üretilmesiyle birlikte umudunu yitirmiştir. McLuhan'a göre teknolojiyle donanmış bir dünya, kayıp bir dünya anlamına gelmektedir. McLuhan'ın televizyon hakkındaki düşüncelerinin yanı sıra teknolojik gelişmelere karşı "Global Köy" kavramını ortaya çıkararak teknolojinin gelişimi, dünyayı bir global köye benzeteceğini savunmuştur. Bu kavram doğrultusunda McLuhan, aynı zamanda internet teknolojilerinin gelişimi konusunda da fikirlerini belirtmiştir. Ona göre internetin keşfi; insan ilişkilerini derinden sarsacağı ve dünyamızı hepten değiştireceğini vurgulamıştır. Öte yandan McLuhan, iletişimin yüksek olduğu bir dünyada zihinsel problemlerin artacağını ve sosyal ilişkilerin zayıflayacağını öne sürmüştür ve sonrasında; "Havada asılı kalmış gibiyiz" sözünü kullanmıştır. En etkileyici sözlerimiz ve düşüncelerimiz bize ihanet etmekte, onlar bize ancak geçmişı anlatabiliyorlar, geleceği değil. Elektrik devreleri, insanları kuvvetlice birbirine bağlarken, enformasyon ise adeta anlık ve sürekli olarak başımızdan aşığı dökülen bir süreç olarak tanımlanmaktadır.

Bir enformasyon çok hızlı şekilde eskiyerek yerini yenisine bırakmaktadır. Elektriksel olarak yapılandırılmış dünyamız bilgileri sınıflandırma alışkanlığını bırakıp kalıpları tanıma yoluna gitmemize sebep olmaktadır (McLuhan, 2005). McLuhan, iletişim araçlarının özellikle insan bilincini tahakküm altına alacağını ve insanların gündelik ilişkilerine doğrudan etki edeceğini de belirtmiştir. Özellikle televizyona karşı yazmış olduğu yazılarında bunu sürekli vurgulamaktadır. Öte yandan bilgisayar teknolojisinin gelişimi ve internetin yaygınlaşmasıyla günümüzde hızla ilerleyen bilimsel devrimler olan yapay zeka ve algoritma sisteminin de habercisi olmuştur. Bu anlamda değişen toplum yapıları ve yeni iletişim kültürleri, internet teknolojilerinin insan yaşamına girmesiyle beraber hız kazanmıştır. Özellikle akıllı telefon devrimi ve mobil internet teknolojisi beraberinden sosyal medya araçlarının önünü açarak iletişim kültüründe adeta yeni bir dünya yaratmıştır. Böyle bir ortamı hızla kabul eden ve hayatlarına entegre eden insanlar, geleneksel iletişim yöntemlerinin yerine tek bir kanal üzerinden birçok insana saniyeler içerisinde ulaşmayı sağlayan iletişim kültürünü hızla benimsemiştir. Bu duruma öncelikle genç kuşaklar hızlı bir şekilde uyum sağlamış olsa da kısa süre içerisinde çağımızın gerçeği olan bu değişimi tüm insanlar alışkanlık haline getirmiş oldular. Bu noktada ortaya çıkan sosyal medya veya dijital kültürler, insanların gündelik yaşam ilişkilerine doğrudan etki etmiştir.

2.2. Manuel Castells'in Ağ Toplum ve İletişim

Modern yaşamda ağların oluşmasında ve teknoloji sayesinde sürekli gelişim içerisinde olmasında iletişim ve bilişim alanında yaşanan gelişmelerin katkısı olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle ağların, günümüz dünyasında gelmiş olduğu son nokta itibarıyla küreselleşmenin hızı artmış ve tüm dünyada gelişmekte olan bir ortak iletişim kültürünün doğmasına sebep olmuştur. Bu küreselleşme bağlamında ağlar, sınırsız olarak genişlemekte ve tüm toplumlar üzerinde

dinamik bir etkiye sahip olmaktadır. Dolayısıyla ağlar üzerine kurulu toplumlar; bilgiye kolayca ulaşabilmekte ve iletişim kaynakları konusunda geniş yapıya sahip olabilmektedir. Manuel Castells tarafından üretilen bu kavram, aynı zamanda etkisi altına aldığı toplumların ekonomik, politik, kültürel, toplumsal yaşam ve iktidarın işleyiş şeklini etkilemektedir. Manuel Castells, belirtmiş olduğu görüşlerinde; özellikle endüstri sonrası toplumlarında yaşanan toplum kavramını derinlemesine ele almıştır. Ona göre; teknoloji kavramı kapitalizmin küresel çapta yeniden şekillendiği bir dönemde hayat buldu ve yayılım gösterdi; bu durumun bir tesadüfün ötesinde bugünün teknolojik olanaklarının oluşmasında ve kapitalizm için teknolojik devrimin gerçekleşmesinde önemli bir araç olduğu söylenebilir. Bu duruma bağlı olarak başlayan değişim sürecinde oluşan yeni toplum; tarihsel, kültürel, global kapitalizm ve bilgi teknolojileriyle özgül ilişkilerine bağlı olarak farklı ülkelerde önemli bir tarihsel çeşitlilik yansıtırsa da hem kapitalist hem de enformasyoneldir (Castells, 2005).

Tüm bu gelişim evreleri bilgi ve iletişim teknolojilerinin ilerlemesiyle sağlanmakta ve gelişmekte olan sistem içerisinde hayatın tüm akışı buna göre entegre olmaktadır. Öyle ki, iletişim alanında yaşanan bu hızlı gelişmeler dünyamızı ve kültürleri birbirine bağlamıştır. Böylece kültürlerin iç içe girmesiyle toplumlar arasında benzer gündelik yaşam alışkanlıkları ortaya çıkmış ve bireylerin yaşama dair tüm alışkanlıkları dijitalleşmiştir (Thompson, 2008). Anlaşılacağı üzere Castells'in anlatmak istediği yeni bir toplumsal yapının doğduğu ve bu toplumsal yapı içerisinde kültür olgusunun kısa sürede ağlar aracılığıyla değişmesi gerçekleşmiştir. Ona göre kültür olgusu, bu yeni iletişim teknolojilerinde gerçek dijital kültüre dönüşmüştür. Bu dijital kültürde; gerçek olmayan bir dünya düzeni ve ilişkiler ağı oluşmuştur. Bu anlamda, kitle iletişim araçları ve dijitalleşmenin durdurulamayan gelişimi, bu dijital kültürü her geçen daha da güçlü hale getirmektedir (Castells, 2005). Ayrıca Manuel Castells, bir başka eserinde internet ve kablosuz iletişim sistemlerinden bahsetmektedir. Ona göre; bu iletişim ağlarının yaygınlaşmasıyla merkezisizleştirilmiş bir ağ ortamı ortaya çıkmıştır. Merkezisizleştirilmiş iletişim ağında toplumsal yapılar, sosyal ağların gelişimiyle birlikte akışlar uzamının mikro yapısını sağlamlaştırmaktadır. Yani bu ağların yükselişi, küresel çapta sosyal iletişimin gelişmesini sağlamaktadır (Castells, 2016).

Manuel Castells, ağ toplumlarında artan iletişim teknolojilerindeki değişimlerin hem kültürel anlamda hem de bireysel anlamda büyük değişimler yarattığını vurgulamıştır. Özellikle ağ toplumunda yeni teknolojik gelişmelere paralel olarak bazı sosyo-kültürel değişimlerin yaşandığını ve bu değişimler neticesinde bireyler toplumlar arasında bireyselleşme boyutları ortaya çıkmıştır. Tamamen bireyselleşmenin bu ağ toplumuna özgü bir durum olduğunu vurgulayan Castells, devamında bireyselleşmenin kitlesel anlamda dönüşümü sağlayan sosyal medya araçlarının varlığından söz eder. O bu durumu; Kitlesel iletişimdir ve bunun nedenini ise e-posta niteliğinde bir mesaj ya da ileti gibi uluslararası alanda geniş bir takipçi kitlesine ulaşma olanaklarına sahip olmasına bağlamaktadır. Bir başka yönü de öz iletişim olmasıdır ve bu durumu da mesajı kişinin kendisi üretmesine karşın alıcıları kişinin kendisi olarak tanımlamasıdır. Sonuç olarak bu üç iletişim biçimi (kişilerarası iletişim, kitlesel iletişim ve kitlesel öz iletişim) birbirinin yerine kullanılmak yerine etkileşim için olarak bir arada kullanılmalıdır diyebiliriz (Castells, 2016). Bu bağlamda, sosyalleşmenin ve toplumsal grupların asla varlığının sona ermeyeceğini belirten Castells, toplulukların sosyal medya gruplarında yaşayacağını ve bireyselleşmenin etkisiyle de kitlesel öz denilen durumun her zaman var olacağını vurgulamıştır.

2.3. Dijitalleşme ve Değişen İletişim Biçimleri

Günümüzde insan ihtiyaçları konusunda teknolojik bazlı değişimler hız kesmeden ortaya çıkmış ve kontrol altına alınması imkânsız hale gelmiştir. Özellikle akıllı telefonlar ve sosyal medya uygulamaları, insanların fizyolojik ihtiyaçlarından sonra gelen temel ihtiyaçlar haline gelmiştir. Endüstri 4.0 dönemini de kapsayan bu süreçte; ekonomik dönüşümlerin insan ilişkileriyle paralel olarak gelişmesi ortaya “Süper Akıllı Toplum” modeli düşüncesini de atmıştır. Şüphesiz ki, düşünülen süper akıllı toplum düşüncesinde bilginin kolayca ulaşılması ve kullanılması dijital dönüşümün vaatleri doğrultusunda gerçekleşmiştir. Diğer bir adıyla Bilgi Toplumu olarak ifade edilen bu kavram, özellikle Japon kültürünü tarif etmek için kullanılmıştı. Tamamen insan merkezli bir teknoloji toplumu düşünülen bu sistemde; yapay zekâ ve robotik cihazlarının kullanımı, dijital toplumu ve dijital insanı tasarlamayı hedeflemektedir (Demirci Celep, 2020).

İnsan ilişkilerinin geleneksel ve modern olarak iki sınıfa ayrıldığını kabul edersek; geleneksel iletişim yöntemlerinde yüz yüze iletişimin sınırlı sayıda insanlar tarafından uygulandığı ve bu iletişim biçiminde fiziksel ve duygusal hislerin daha ön planda olduğunu söyleyebiliriz. Dijitalleşmenin yarattığı dönüşüm sonucunda teknolojiye bağlı olarak iletişim biçimleri gelişti ve insanların daha geniş bir ağ üzerinde dijital iletişim kurmalarını sağlamış oldu. Bu iletişim biçimi, geleneksel iletişiminin aksine sahte veya yapay ilişkilere daha da açık bir ortam sağlamaktadır. Bu iletişim türü, geleneksel iletişimde de olsa da modern anlamda insanın yabancılaştığı ve bireyselleştiği bu dönemde daha fazla yaşanmaktadır (Bingöl ve Tanrıver, 2011).

İnsan ilişkilerinin dönüşümünde bazı kavramsal tanımlarda ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında internet ortamında sıkça dile getirilen “Sanallaşma” kavramı, dijital kelimesinin İngilizcedeki karşılığı virtual kelimesinden doğmaktadır. Kavramın genel olarak tanımı; aslında var olmayan fakat varmış gibi hissedilmeye çalışılan olarak açıklanmıştır (Cavuşoğlu, 2004). Böylece internetin tüm dünyaya yayılması ve dijitalleşmenin etkisiyle internet dünyasına dair kavramlarda üretilmeye başlanmıştır. Özellikle internetin, kullanıcıların sosyalleşme ihtiyaçlarını karşılamak adına zamandan ve mekândan bağımsız olarak istedikleri gibi özgürleşme ortamını sağlaması, insan ilişkilerinin başlıca dönüşüm faktörleri arasındadır. Çünkü bu kanal içerisinde denetlenme ve doğrulama mekanizmaları yoktur ve kullanıcılar özgürce hareket etme ortamı bulabilmektedir. Bu anlamda internet, bilgisayar ve mobil cihazların kullanımındaki artışlarla beraber milyarlarca insanın birbirine bağlanmasını sağlamıştır (Geray, 2002).

İnternet kullanımının, kısa süre içerisinde bu denli kullanım alanını genişletmesi, ticaret, haberleşme ağları, habercilik, gazetecilik, eğlence sektörü, müzik sektörü, eğitim gibi hayatın hemen her alanını kapsamış ve yaşamı bun göre şekillendirmiştir. Bu noktada, her geçen gün kullanıcı ağını daha da genişleten internet ağı, önemli bir kitle iletişim aracı olmasının yanında insanların güncelik yaşamlarına, kişilerarası iletişimlerinde, alışverişlerinde ve eğitim amaçlarında ön plana çıkan iletişim aracı olmuştur.

Hayatın herhangi bir anında akıllı telefonlar aracılığıyla saniyeler içerisinde internete bağlanabilen insanlar, dünyanın herhangi bir yerinde yaşayan biriyle anlık iletişim kurabilmekte ve dünyada meydana gelen olaylar hakkında anında haber alabilmektedir (Calık, 2009).

İnternetin dijitalleşme olgusunun insanların iletişim kültürünün tamamen etkilediği ve iletişimin küresel anlamda bir enformasyon akışının bir parçası haline getirdiği görülmektedir. Özellikle iletişimin bireysel ve toplumsal boyutta zaman ve mekân fark etmeksizin küresel bir ağ zincirinde tamamen bir dönüşüme uğraması, kimi teorisyenler tarafından daha önce tahmin

edilmişti. Bu noktada Manuel Castells'in "Ağ Toplumu" kitabında; bireylerin artık küresel veya yerel anlamda dizayn edilmiş ve birbirleriyle sürekli etkileşim halinde oldukları bir ağ toplumu oluşmuştur (Güzel, 2006).

2.4. Dijital Dönüşüm Sürecinde İnsan İlişkilerine Yönelik Yapılan Çalışmalar

Dijital dönüşüm sürecinde bireysel ve toplumsal anlamda birçok dönüşüm yaşanmaktadır. Bunlar arasında en büyük dönüşüm ise hiç şüphesiz ki kitle iletişim araçlarının dönüşümüdür. Bu değişim süreci içerisinde insan ilişkilerine yönelik yapılan birçok çalışma bulunmaktadır. Yapılan ampirik ve nitel çalışmalar, iletişim unsurunun dijitalleşmesiyle birlikte insanların bireysel ve kitlesel iletişim yöntemlerinin tamamen bir dönüşüm içerisinde değiştiğini açıklamaktadır. Sosyal yaşam ve gerçek yaşamdaki iletişim biçimlerimizin tamamen dijitalleşme yolunda hızla ilerlemesiyle gerçek yaşamdan kopuş, daha da hızlanmıştır. Genel literatür ve alanyazın incelendiğinde; özellikle sosyal medyanın iletişim kültürü üzerinde ciddi bir etkisi olduğu gözlemlenmektedir. Günümüzde dijitalleşme ve sosyal medya olgusunun henüz daha yeni alan olmasından dolayı bu konuda birçok yurtiçi ve yurtdışı çalışmalar mevcuttur. Değişen toplum yapıları, bilgi ağları, ekonomide ve eğitimde dijitalleşme, siyasal iletişimin dönüşümü gibi çok sayıda çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan bazıları şu şekildedir; Türkiye’de yapılmış, benzeri çalışmalar incelendiğinde ise, (Yıldırım Becerikli, 2013; Şentürk, 2017; Görgün Baran vd., 2017), yeni iletişim teknolojilerine karşı insanlarda sahiplik ve bu teknolojileri kullanma noktalarında halâ bazı sıkıntılar olduğunu görülmektedir. Özellikle teknoloji kullanımının, daha çok gençler tarafından oluşmasıyla birlikte gelecek nesillerin yeni iletişim teknolojilerine daha kolay uyum sağlayacakları düşünülmüştür. Bu çalışmada; yaş aralığı 45-54 yaş grubunda %36,5’i, 55 ve üzeri yaşlarda da %82,6’sı internet kullanımına yönelik bilgisizlik yaşadıkları gözlemlenmiştir. Ancak yapılan son çalışmalarda ise Facebook ve Instagram kullanımı konusunda yaş aralığı daha da yükselmiştir. Ayrıca alanyazın incelendiğinde; sosyal medya kullanım amaçları, sosyal medya bağımlılığı ve bağlanma stilleri arasında ilişki olduğu düşünülerek yapılan alanyazın taramasında teknoloji bağımlılığı, internet bağımlılığı, problemler cep telefonu kullanımı gibi çalışmaların olduğu görülmektedir.

Yurt dışında yapılan çalışmalarda ise; "Human values and digital citizen science interactions" dijitalleşmeye yönelik sürdürülebilir insan gücü ve insanların dijital vatandaş biliminde insani değerlerin etkisinin daha fazla anlaşılmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bireylerin dijital etkileşimlerinin değer yönelimleri ile ilişkili olduğunu ileri sürülmüştür. Değişime açık bireylerin değerlerine sahip olduğunu mobil uygulamaları yoğun kullandığını ve değer yönelimlerinin farklı kullanım kalıplarıyla bağlantılı olduğunu bulgulamıştır. Bireylerin başka bireyler ile paylaşacak bir şeyleri olmadığında bile sosyal uygulamaları yoğun kullandıklarını belirtmiştir.

İlgili alanyazın incelendiğinde; dijitalleşme ve bu alanda mevcut yeterliliğin geliştirilmesi için daha çok teknik becerilere odaklanılması (Instefjord ve Munthe, 2016; Gudmundsdottir ve Hatlevik, 2018), beraberinde dijital yeterliliklerin kapsamında daraltmaya dolayısıyla da dijital imkanlardan istenen verimin alınmamasına neden olduğu yönünde değerlendirilmektedir (Hatlevik ve Christophersen, 2013). Dijital yeterliliği, yalnızca teknik becerilerle sınırlandırarak, dijital olanakların düşünme, davranış ve eğitici yönünün olduğu ve bu bilgi, beceri ve yetkinlikleri de kapsadığı göz ardı edilmemelidir. Günümüzdeki yeni nesil çeşitli kavramlarla nitelendirilmektedirler. Genç bireyleri tanımlamak için kullanılan ifadeler arasında en yaygın kullanım bulan kavram Prensky (2001) tarafından önerilen "Dijital Yerlidir". Bunun yanında, alan yazında net nesli (Net Generation, N-Gen) (Tapscott, 1998), teknoloji meraklısı (Technology Savvy) (Keating ve Evans, 2001), milenyum kuşağı (Millenials) (Oblinger ve Oblinger, 2005), oyun nesli (Gamer Generation) (Carstens ve Beck, 2005), M nesli (Generation

M) (Roberts vd., 2005), Y nesli (Generation Y) (Weiler, 2005), yeni binyıl öğrenenleri (New Millenium Learners) (Pedro, 2006), homo zappiens (Veen ve Vrakking, 2006), Google nesli (Google Generation) (Rowland, vd., 2008) ve e-nesil (i- Generation) (Rosen, 2010) gibi farklı kavramlara da tanımlanmaktadır.

Singh vd. (2021) dijitalleşmenin hem işletmelere hem de tüketicilere maksimum fayda sağladığını belirtmiştir. İnsan ilişkilerinin, teknolojinin dikkate alınma derecesinin, müşteri memnuniyet oranlarının dijital tavır ve davranışlar içinde önemli olduğunu ifade etmiştir. Hietajarvia vd. (2019) dijital etkinliklerin öğrencilerin iyi oluşu ile ilişkili olduğunu belirtmiştir. Ayrıca dijital etkinliklerin sosyo-duygusal ve motivasyonel işlevsellik kazandırdığını, sosyal ağları ve dijital teknolojileri kullanmanın daha düşük çalışma katılımı ve yüksek düzeyde tükenmişliğe sebep olduğunu ortaya koymuştur. Bireylerin dijital etkileşimlerinin değer yönelimleri ile ilişkili olduğunu ileri sürmüştür. Değişime açık bireylerin değerlerine sahip olduğunu mobil uygulamaları yoğun kullandığını ve değer yönelimlerinin farklı kullanım kalıplarıyla bağlantılı olduğunu öne sürmüştür. Bireylerin başka bireyler ile paylaşacak bir şeyleri olmadığında bile sosyal uygulamaları yoğun kullandıklarını belirtmiştir.

Svensson'na (2016) göre bilgi teknolojisinin gelişmesi yeni medya konuları ilgi görmeye devam edecektir. Beşeri bilimlerde bazen ortaya çıkabilen teknofobiyi iyileştirmek ve teknolojiyi beşeri bilimlere nezaketle getirmenin yolunun dijital beşeri bilimler alanının güçlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Çoğu beşeri bilimler disiplininin giderek dijital formatlara dönüştüğünü belirtmiştir. Beşeri bilimlerdeki insan ilişkilerinin dijital materyaller ve araçlardan etkilendiğini belirtmiştir. Farklı bireyler, girişimler ve disiplinler farklı şekillerde dijital süreçte birbiriyle bağlantılıdır, ancak kurumsal düzeyde, dijital beşeri bilimlerin dijitalle birden çok düzeyde (araç, çalışma nesnesi ve ortam) ilişki kurması gerekmektedir. Dijital beşeri bilimlerin çeşitliliğini entelektüel olarak yönlendirilen beşeri bilimler içinde ve dışında büyük bilimsel, toplumsal ve kültürel zorluklar da bulunmaktadır.

Shackelford (2015), dijital medyanın dijital bir kültür yarattığını ve dijital kültürler arasında bir değişim oluşturduğunu belirtmiştir. Yeni ortaya çıkan bu dijital süreçlerin ve dijital teknolojik uygulama ve aygıtlarının kişilerarası ilişkileri ve toplumsal ilişkileri daha çok etkilediğini ileri sürmüştür.

Bu çalışmalar ışığında dijitalleşme ve insan ilişkisi kapsamında ele alınan konuların sınıflandırılması iki temel değişken açısından yapılabilir. İnsan ilişkilerini iyileştiren çalışmalar ve insan ilişkilerinde bireyleri daha yalnızlaştıran ve hatta yabancılaşmaya sürükleyen çalışmalar olarak gruplandırılabilir gibi insan ilişkilerini sadece sosyal medya mecraları odaklı olarak gören çalışmalar yer aldığı belirtilebilir.

Tablo 1. Yapılan Çalışmalar Konu Dağılımı

Sosyal Medya İletişim kültürü	(Shackelford, 2015), (Güzel, 2006). Hietajarvia vd. (2019)
Toplumsal Dijital Dönüşüm	(Calık, 2009), (Geray, 2002).
Dijitalleşme ve İnsan İlişkileri	(Singh vd. 2021), (Svensson, 2016),
Yeni iletişim teknikleri	(Palacin vd., 2021)
Dijital Yeterlilik, Teknoloji kullanımı ve İnsan İlişkileri	(Yıldırım Becerikli, 2013; Şentürk, 2017; Görgün vd., 2017), (Instefjord ve Munthe 2016); (Gudmundsdottir ve Hatlevik, 2018),
Yeni Nesil Sınıflandırma ve iletişim ilişkileri	(Prensky, 2001), (Tapscott, 1998), (Keating ve Evans, 2001), (Carstens ve Beck, 2005), (Roberts, Foehr ve Rideout, 2005), (Weiler, 2005), (Pedro, 2006), (Veen ve Vrakking, 2006), (Rowland, vd., 2008) (Rosen, 2010).

Dijitalleşme, sosyal etkileşimleri dönüştürmüştür. Yeni endüstri alanları oluşturmuştur ve insan yeteneklerini yeniden şekillendirmiştir. İnsan ilişkilerini yeni dijital süreçlerle birlikte dönüştürmeye de gelecekte de devam edecektir.

3. Sonuç ve Tartışma

İnsanın tarih sahnesine çıkmasıyla birlikte insan iletişimi, yönetimi ve çatışması anlayışı ortaya çıkmıştır. İnsan veya birey doğası gereği diğer insanlarla etkileşim halindedir. Günümüz postmodern yönetim anlayışı insanı bütün yönleriyle ele almakta olup; bilimin, inovasyonun, teknolojik yeniliklerin doğurduğu insanı merkeze alan anlayışı kapsamaktadır. Yeni ekonominin sosyolojik, iktisadi ve teknolojik boyutlarıyla birlikte, artık işletmelerin ve kurumların global ölçekte karar alıp, vizyon belirleme zorunluğu ortaya çıkmıştır. 21.yy.' da teknolojik değişim ve gelişimle beraber gerek toplumsal gerek bireysel olarak gündeme gelen etkili iletişim, yenilik, bilgi birikimi, inovasyon, yapay zekâ vb. akla gelen kavramlardır. Teknoloji ve bilgi üretimi, toplumun ve bireyin sıçrama noktası haline gelip, aynı zamanda işletmelerin değişim, dönüşüm ve gelişiminde önemli rol oynamıştır. Günümüz işletmeleri; işgörenlerini fikir üretme, takım ruhu oluşturma, inisiyatif alabilme ve sorunları çözme becerisi kazanma noktasında yönlendirmelidir. İnsanların farklı ihtiyaçları olup, diğer bireylerle iş birliği içerisinde ihtiyaçlarını karşılamak zorundadır. İşletmelerin çalışanları ile birlikte dijital dönüşüm süreçlerindeki değişimi yakalayabilmesi büyük önem taşımaktadır.

Günümüzde yaşanan dijital dönüşüm süreçleri işletmelerde çalışan ilişkilerini etkileyebilmektedir. Aynı zamanda kişilerarası ilişkileri de etkilemektedir. Bireylerin arkadaşlık ve dostluk ilişkileri daha çok sosyal medya alanında gerçekleşmektedir. Bu kapsamda Hietajarvia vd. (2019)'nin ele aldığı çalışmada ifade ettiği gibi, bireylerin diğer bireyler ile paylaşabileceği bir durum olmadığında başka bir ifade ile kişilerarası ilişkiler zayıfladığında, sosyal uygulamaları yoğun kullanmaktadır. Her geçen gün artan sosyal medya uygulamalarının insan ilişkilerini farklı bir boyuta taşıdığı belirtilebilir. Sosyal medyanın insan ilişkilerinde ve toplumun iletişim kültüründe etkili olduğu söylenebilir. Yeni dijital teknolojiler ve uygulamalar ile insan ilişkileri farklı bir boyuta taşımaya devam etmektedir. İnsanlar interaktif olarak dijital dönüşüm süreçlerinde yer almaya başlamıştır. İlgili yazın incelendiği dijitalleşmenin insan ilişkilerine katkı sağladığı söylenebileceği gibi bazen de insanı yabancılaşma sürecine yönelttiği ifade edilebilir. Yeni dijital dönüşüm ile birlikte bireyler sosyal network oluşturarak, çok farklı meslek gruplarından, toplumsal kesimlerden iletişime geçebilmektedir. Toplumun dijital süreçlere geçişi eğitim, sağlık gibi temel alanlarda da görülmektedir. Dijital teknolojilerin kullanımı ve kabul görmesinin toplum nazarında hızla değiştiği belirtilebilir. Bu bağlamda dijital dönüşüme ayak uyduramayan işletmeler, toplumlar, bireyler dijital değişim süreci dışında kalabilmektedir. Bu durum işletmelerde çalışan ilişkileri açısından da bazı olumsuz durumlar oluşturabilmektedir. Bu noktada hem karar verici organlara hem yöneticilere hem de bireylere büyük roller düşmektedir. Dijital dönüşüm süreçlerine adaptasyonun sağlanabilmesi, dijital dönüşüm süreçlerinin insan ilişkilerini özellikle örgütsel bağlamda iyileştirebilmesi konusunda gerekli tedbirler alınmalıdır.

Kaynakça

- Bilgiseven, A. (1995). *Türk İslam kültüründe fert ve cemiyet ilişkisi ve İslami kavramlar*. Filiz Kitabevi.
- Bingöl, Y. ve Tanrıver, N. (2011). Bilgi çağında değişen sosyal hareketler: sanal eylemler. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 6(1), 132 - 141.
- Calık, D. Ç. (2009). *Geçmişten günümüze bilgi yaklaşımları bilgi toplumu ve internet*. XIV. Türkiye'de İnternet Konferansı, 12(13).
- Carstens, A. ve Beck, J. (2005). Get ready for the gamer generation. *TechTrends*, 49(3), 22-25.
- Castells, M. (2005). *Enformasyon çağı: ekonomi, toplum ve kültür, birinci cilt: ağ toplumunun yükselişi*. Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M. (2016). *İletişim gücü*. Bilgi Üniversitesi.
- Cavuşoğlu, M. (2004). Sanal organizasyonlar ve elektronik ticaret. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 317-334.
- Cüceloğlu, D. (1997). *İnsan ve davranışı*. Remzi Kitabevi.
- Demirci Celep, N. (2020). Toplum 5.0: insan merkezli toplum. Erişim adresi: <https://tedmem.org/download/toplum-5-0-insan-merkezli-toplum?wpdmdl=3362&refresh=5f551a4beb03d1599412811>.
- Erdal, C. (2012). *Visual Culture in the new communication environment: environment: e-government as a case study*. Visiallst Uluslararası Görsel Kültür Kongresi Kitabı, Cilt I, İstanbul, 17.
- Hatlevik, O. E. ve Christophersen, K. S. (2013). *Digital competence in the beginning of upper secondary school: Digital inclusion*. *Computers & Education*, 63, 240-247.
- Hietajarvia, L., Salmela-Aroa, K., Heta Tuominena, H., Hakkarainen, K. ve Lonkaa, K. (2019). Beyond screen time: multidimensionality of socio-digital participation and relations to academic well-being in three educational phases. *Computers in Human Behavior*, 93(2019), 13-24.
- Görgün Baran, A., Hazer, O. ve Öztürk, S. (2017). *Gençlik ve dijital çağ*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Güzel, M. (2006). *Küreselleşme, internet ve gençlik kültürü*. Küresel İletişim Yayınları.
- Geray, H. (2002). *İletişim ve teknoloji*. Ütopya Yayınları.
- Gudmundsdottir, G. B. ve Hatlevik, O. E. (2018). Newly qualified teachers' professional digital competence: Implications for teacher education. *European Journal of Teacher Education*, 41(2), 214-231.
- Instefjord, E. ve Munthe, E. (2016). Preparing pre-service teachers to integrate technology: An analysis of the emphasis on digital competence in teacher education curricula, *European Journal of Teacher Education*, 39(1), 77-93.
- Keating, T. ve Evans, E. (2001). *Three computers in the back of the classroom: preservice teachers' conceptions of technology integration*. In Society for Information Technology & Teacher Education International Conference (pp. 1671-1676). Association for the Advancement of Computing in Education (AACE).
- McLuhan, M. (2005). *The medium is the massag*. Glinko Press, Corte Madera.
- Oblinger, D.G. ve Oblinger, J.L. (2005). *Educating the Net Generation, An Educause e-book publication*. Retrieved from: <http://www.educause.edu/educatingthenetgen>
- Okur, H. Ö. (2015). Modern iletişimin arayüzü: sanal iletişim sosyal paylaşım sitelerinin toplumsal ilişki kurma biçimlerine etkisi (Facebook örneği). *Journal Of Süleyman Demirel University Institute Of Social Sciences*, 1(21), 215-216.
- Palacin, V., Ferrario, M. A., Hsieh, G., Knutas, A., Wolff, A. ve Porras, J. (2021). Human values and digital citizen science interactions, *International Journal of Human - Computer Studies* 149(10), 1-25.

- Pedro, F. (2006). The new millennium learners: challenging our views on ICT and learning. Retrieved from: <https://publications.iadb.org/publications/english/document/The-New-Millennium-Learners-Challenging-our-Views-on-ICT-and-Learning.pdf>
- Prensky, M. (2001). Dijital yerliler, dijital göçmenler I. Retrieved from: <http://www.ilipg.org/sites/ilipg.org/files/documents/2013/08/dijital-yerliler-dijital-göçmenler-i.pdf>.
- Singh, U., Singh, N., Gulati, K., Bhasin, N.K., Kumar, H. ve Sreejith, M. (2021). A study on the revolution of consumer relationships as a combination of human interactions and digital transformations, *Materials Today: Proceedings* 51(1), 460-464.
- Shackelford, L. (2015). *Tactics of the human*. University of Michigan Press; Digital culture books.
- Svensson, P. (2016). *Big digital humanities: imagining a meeting place for the humanities and the digital*. University of Michigan Press; Digital culture books.
- Şentürk, E. (2017). *Sosyal medya bağımlılığının depresyon, anksiyete bozukluğu, karışık anksiyete ve depresif bozukluk hastaları ile kontrol grubu arasında karşılaştırılması ve kullanıcıların kişilik özellikleriyle ilişkisinin araştırılması* (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi). Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ankara.
- Roberts, D. F., Foehr, U. G. ve Rideout, V. (2005). *Generation M: Media in the lives of 8-18 year-olds*. Menlo Park, CA: Author.
- Rosen, S. (2010). China media colloquium| is the internet a positive force in the development of civil society, a public sphere and democratization in China?. *International Journal of Communication*, 4(2010), 509-516.
- Rowlands, I., Nicholas, D., Williams, P., Huntington, P., Fieldhouse, M., Gunter, B., ve Tenopir, C. (2008). The Google generation: the information behaviour of the researcher of the future. *In Aslib proceedings* 60(4), 290-310.
- Tapscott, D. (1998). *Growing up digital: the rise of the Net generation*. McGraw-Hill.
- Thompson, B. (2008). *Medya ve modernite*. Kırmızı Yayınları.
- Veen, W. ve Vrakking, B. (2006). Homo zappiens, growing up in a digital age. Network Continuum Education.
- Weiler, A. (2005). Information-seeking behavior in generation Y students: Motivation, critical thinking, and learning theory. *The journal of academic librarianship*, 31(1), 46-53.
- Yıldırım Becerikli, S. (2013). Türkiye’de sağlık iletişimi üzerine yazılan lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi: eleştirel bir bakış. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 12(2), 25-36.